

ZIJAD ŠEHIĆ

## Angažman prof. dr. Iljasa Hadžibegovića na pisanju sinteza historije Bosne i Hercegovine XIX i XX stoljeća

---

Dugotrajno izučavanje tematike, kompleksno sagledavanje historijskih izvora i literature, kao i sposobnost analize rasplodivog materijala, omogućavaju historičarima pisanje historiografskih sinteza. Sveobuhvatnim pristupom predmetu istraživanja autor daje naučno zasnovane odgovore na postavljena pitanja. Istraživanje složenih historijskih tema zahtijeva veliko iskustvo. Prof. dr. Iljas Hadžibegović je godinama, upornim radom stjecao to iskustvo, koje je kasnije pretočio u svoje pisane naučne radove. Otkrivao je, identificirao i analitički raščlanjivao sve segmente historijskih procesa koji su imali poseban značaj za društveni razvoj Bosne i Hercegovine, sa akcentom na period austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini od 1878. do 1918. godine.

U periodu u kojem je SFRJ imala neizvjesnu budućnost, pokrenut je značajan projekat pod naslovom *Istorija Saveza komunista Jugoslavije*, koji je 1985. godine rezultirao monografijom.<sup>1</sup> Napori njenih autora bili su usmjereni na prikazivanje osnovnih historijskih tokova, tendencija i procesa koji su bili relevantni za razvoj jugoslavenskog komunističkog pokreta kao i bitnih historijskih događaja koji su obilježili te procese, uz nastojanja da se objasni njihova suština i uslovljenost. O ozbiljnosti pristupa ovoj monografiji svjedoči činjenica da je u konačnom uobličavanju tekstova primjedbama i sugestijama bilo uključeno oko 250 naučnih i društvenih radnika iz cijele SFRJ. Prof. dr. Iljas Hadžibegović je bio član redakcionog odbora koji se sastojao od 14 članova, po dva iz republika i po jedan iz autonomnih pokrajina. Za prvi dio monografije pod naslovom *Radnički pokreti u jugoslovenskim zemljama do stvaranja jedinstvene revolucionarne partije*, prof. dr. Iljas Hadžibegović je bio autor priloga i saradnik. U pet tematskih cjelina izložen je proces nastanka i razvoja radničkog pokreta u Bosni i Hercegovini u periodu austrougarske uprave od 1878. do 1918. godine.

U prvoj tematskoj cjelini pod naslovom *Položaj jugoslovenskih zemalja krajem XIX i početkom XX veka i nastanak radničke klase* razmatran je pravni položaj i

<sup>1</sup> *Istorija Saveza komunista Jugoslavije*, Izdavački centar Komunist/Narodna knjiga/Rad, Beograd 1985.

unutrašnjo-politički razvoj Bosne i Hercegovine krajem XIX i početkom XX stoljeća i ocrtan društveni okvir u kojem počinje formiranje radničke klase. Ukazano je na činjenicu da su podizanjem industrije i razvojem saobraćajnica bosanskohercegovački gradovi postepeno mijenjali svoju privrednu, socijalnu pa i nacionalnu fizionomiju. Građanstvo, činovništvo, inteligencija i radništvo činili su u gradovima nove slojeve, a njihov znatan dio je bio doseljen iz drugih pokrajina Monarhije. Dovođenje stranih stručnih radnika koji su radili na izgradnji željeznica, eksploataciji šuma i u industrijskim preduzećima znatno je utjecalo na strukturu radničke klase koja je tek nastajala. U državnim i privatnim preduzećima pred Prvi svjetski rat bilo je zaposleno 80.000 do 100.000 radnika od kojih su polovinu činili industrijski i rudarsko-metalurški radnici. Ukazano je i na činjenicu da su osobenost Bosne i Hercegovine u razvoju radničke klase predstavljale heterogena vjerska i nacionalna struktura, te prisustvo znatnog broja radnika stranog porijekla.<sup>2</sup>

U drugoj tematskoj cjelini pod naslovom *Pojava socijalističke misli i prve radničke organizacije* u središtu razmatranja se nalazi proces širenja socijalističkih ideja u Bosni i Hercegovini, koji je tokom 90-ih godina XIX stoljeća postao intenzivniji, uprkos mjerama koje je austrougarska uprava poduzela. Na to je utjecalo formiranje socijaldemokratskih stranaka u Austriji i Ugarskoj, kao i zaoštavanje klasnih suprotnosti u Bosni i Hercegovini, gdje radništvo nije bilo zaštićeno radničkim zakonodavstvom. Ukazano je na činjenicu da je porasla svijest o potrebi organizirane borbe, zbog čega su se javljali prvi štrajkovi, u kojima su izneseni zahtjevi za veće nadnice, kraće radno vrijeme i bolje radne uvjete. Iako je austrougarska uprava u Bosni i Hercegovini nastojala da spriječi udruživanje radnika, željezničari (1898) i grafički radnici (1903) su formirali prve takve organizacije. Ukazano je na činjenicu da su na radnički pokret u Bosni i Hercegovini značajan utjecaj imali austrijski i njemački radnički pokret, kao i radnički pokreti u južnoslavenskim zemljama, odakle su prvih godina XX stoljeća dolazili istaknuti pojedinci, radnički listovi, knjige i brošure socijalističkog sadržaja. Koristeći se iskustvom socijalističkih partija u drugim zemljama, vodstvo radnika u Bosni i Hercegovini je podsticalo i usmjeravalo tok socijalne borbe, postavljajući na taj način osnove jedinstvenog socijalnog pokreta.<sup>3</sup>

U trećoj tematskoj cjelini pod naslovom *Osnivanje socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine i sindikalnih organizacija* posebna pažnja je posvećena analizi faktora koji su utjecali na organiziranje radničkog pokreta u Bosni i Hercegovini. Organizatori radničkog sindikalnog pokreta postali su Radnički odbori za pregovore sa poslodavcima. Pod rukovodstvom Mihajla Miće Sokolovića održana je 1905. godine osnivačka skupština Glavnog radničkog saveza, a borba za njegovu legalizaciju uspješno je završena naredne godine, nakon majskih štrajkova. Glavni radnički

<sup>2</sup> Ibidem, 11.

<sup>3</sup> Ibidem, 18.

savez je 1912. godine okupljao 17 strukovnih saveza sa 6.086 članova, među kojima je bilo 2030 Hrvata, 1619 Srba, 737 Muslimana, 168 Jevreja, kao i članovi iz drugih područja Monarhije - 305 Čeha, 300 Slovenaca, 287 Nijemaca, 282 Mađara. Postojala su i prosvjetna, kulturno-umjetnička, sportska i druga radnička društva. Nakon aneksije Bosne i Hercegovine, u junu 1909. godine osnovana je Socijaldemokratska stranka Bosne i Hercegovine, koja je do Balkanskih ratova okupila oko 2500 članova. Malobrojna i stalno izložena pritiscima vlasti, građanskih političkih stranaka i vjerskih institucija, ona se razvila u političku stranku koja je u politički život u Bosni i Hercegovini unosila socijalističku kritiku postojećeg društva. Organiziranje radničkog pokreta u Bosni i Hercegovini teklo je uporedo sa formiranjem građanskih političkih stranaka, organiziranih na nacionalnoj i konfesionalnoj osnovi, što je radničkom pokretu stvaralo ozbiljne teškoće.<sup>4</sup>

U razmatranju aktivnosti Socijaldemokratske stranke Bosne i Hercegovine navedeno je da se ona također borila za demokratski ustav i sabor, za opće, jednako, tajno i neposredno pravo glasa. Pozivala je na saradnju sve političke stranke u borbi za demokratizaciju. Do početka Prvog svjetskog rata, u Bosni i Hercegovini je bilo organizirano oko 140 štrajkova, u kojima su učestvovalе desetine hiljada radnika. Zahvaljujući aktivnostima sindikata, dvije trećine štrajkova i tarifnih akcija završeni su potpunim uspjehom ili kompromisom sa poslodavcima. Izvojevano je skraćanje radnog vremena, i povišenje najamnina za pretežan dio najamnih radnika kao i donošenje niza mjera i propisa iz oblasti radničkog zaštitnog zakonodavstva. U vrijeme Balkanskih ratova u maju 1913. godine zavedeno je vanredno stanje i raspuštene su sve socijalističke radničke organizacije.<sup>5</sup> U dublja razmatranja nacionalnog pitanja vodstvo Socijaldemokratske stranke nije se upuštalo niti je imalo vlastitu koncepciju, ali se zalagalo za principe nacionalne ravnopravnosti i internacionalizma. U uvjetima višenacionalnog sastava bosanskohercegovačkog stanovništva, zalagalo se za jedinstvo nacionalno heterogene radničke klase. U žučnim diskusijama građanskih stranaka oko pisma i jezika Socijaldemokratska stranka Bosne i Hercegovine se zalagala za priznavanje pune ravnopravnosti oba pisma (ćirilice i latinice) u školama i društvenom životu i za upotrebu srpskohrvatskog jezika u radu državnih organa, ureda i javnih preduzeća. U svojim istupima oštro je kritikovala vjerske i nacionalne sukobe u Bosni i Hercegovini.<sup>6</sup>

U četvrtoj tematskoj cjelini pod naslovom *Radnički pokret u jugoslavenskim zemljama za vreme Prvog svjetskog rata* u središtu razmatranja su stavovi socijalista prema izbijanju rata i ratnim zbivanjima. Još u vrijeme političkih kriza 1911-1913. godine Socijaldemokratska stranka Bosne i Hercegovine oštro je kritizirala

<sup>4</sup> Ibidem, 23.

<sup>5</sup> Ibidem, 34.

<sup>6</sup> Ibidem, 29-30.

austrougarsku politiku, vodeći antiratnu propagandu koja se podudarala sa stavovima Srpske socijaldemokratske partije. U razmatranju prilika u vrijeme Prvog svjetskog rata konstatovano je da je on iz osnova promijenio dotadašnje političke odnose, privredne prilike i način života, pogađajući žestoko sve slojeve stanovništva. Mobilizacija najproduktivnijeg dijela stanovništva otežala je uvjete rada na svim područjima privrede, a država je intervenisala administrativnim reguliranjem proizvodnje, saobraćaja i raspodjele, nastojeći da osigura materijalne osnove za vođenje rata, što je uslovljavalo pogoršanje radnih uvjeta i umanjivalo mogućnosti da radnici štite svoje interese. Mnoga preduzeća, koja su ranije bila središta socijalne borbe su bila militarizirana, a u njima zabranjen svaki oblik radničkog pokreta. Sami radnici su bili stavljeni pod veliki pritisak, uz najoštriju kontrolu. Rat je izazvao velike poremećaje u privrednom životu.<sup>7</sup>

Postupno obnavljanje radničkog pokreta u Bosni i Hercegovini je počelo od proljeća 1917. godine. Ponovo je pokrenut list *Glas slobode*, koji je u posljednjim godinama rata imao značajnu ulogu. Pod utjecajem pojačanih političkih previranja, Glavni odbor Socijaldemokratske stranke se približavao pozicijama revolucionarnih struja u evropskom radničkom pokretu. Početkom februara 1918. godine u Sarajevu je održana zemaljska konferencija obnovljenih radničkih organizacija koje su obuhvatile preko 4.000 radnika, a do kraja jeseni je dvostruko premašio predratni nivo. Nakon Oktobarske revolucije Socijaldemokratska stranka Bosne i Hercegovine se pridružila zimmerwaldskom pokretu za obnavljanje Internacionale. Odbijala je napade građanske štampe na Oktobarsku revoluciju, povezivala antiratne aktivnosti s klasnom borbom. Revolucija i diktatura proletarijata dobile su značajno mjesto u političkom programu stranke.

U petoj tematskoj cjelini pod naslovom *Društvena uloga i istorijski značaj socijaldemokratske partije* data je ocjena njenog značaja za formiranje jugoslavenske države 1918. godine. Ta uloga je ipak prenatragla, oni faktori koji su tu imali najznačajniju ulogu su potpuno izostavljeni. U obzir je svakako potrebno uzeti i vrijeme i političku situaciju u zemlji kada se monografija pojavljuje, a koji su u velikoj mjeri obilježeni jakim ideološkim obrascima.

Pet godina nakon publiciranja *Istorije SKJ*, završen je projekat *Istorija SK Bosne i Hercegovine*.<sup>8</sup> Namjera ovog projekta je bila "da se pokažu osnovni pravci temeljnih društveno - političkih procesa i naznače najkarakterističnije pojave u pojedinim predratnim, ratnim i poslijeratnim fazama dinamične višedecenijske istorije SKJ". Na XIV vanrednom kongresu Saveza komunista Jugoslavije 26. maja 1990. godine donesena je kratka izjava, kojom su se komunisti odrekli političkog monopola. Budući da je

<sup>7</sup> Ibidem, 39-40.

<sup>8</sup> *Istorija Saveza komunista Bosne i Hercegovine*, Institut za istoriju, Oslobođenje, Sarajevo, 1990, Knj. I i II.

to vrijeme obilježeno novim ideološkim obrascima, ta dvotomna monografija nije naišla na značajniju pažnju. Prof. dr. Ilias Hadžibogović autor je prve glave monografije pod naslovom *Nastanak i razvoj socijalističkog radničkog pokreta u Bosni i Hercegovini do 1919. godine*, koja se sastojala iz tri poglavlja.<sup>9</sup>

U prvom poglavlju pod naslovom *Društveno-ekonomski uslovi za nastanak radničke klase i stvaranje prvih radničkih udruženja u Bosni i Hercegovini*, razmatran je položaj Bosne i Hercegovine u Osmanskom carstvu i u okviru Austro-Ugarske na prelazu iz XIX u XX stoljeće. Ukazano je na socijalnu strukturu stanovništva u Bosni i Hercegovini nakon okupacije, koja je doživjela promjene pod utjecajem ulaska u šire austrougarsko privredno i političko područje. Zatim je prikazan proces formiranja radničke klase u Bosni i Hercegovini na koji je osim karaktera i razmještaja industrije i drugih privrednih grana utjecala i tradicija domaćeg stanovništva. Prerađivačka industrija u gradovima zapošljavala je pretežno domaću žensku i dječiju radnu snagu, a eksploatacija i prerada drveta, rudarstvo, proizvodnja građevinskog materijala i slično, su bili upućeni na zapošljavanje viška agrarnog stanovništva i stranu radnu snagu.<sup>10</sup> Zatim je pažnja posvećena razmatranju položaja radništva i početnim oblicima radničkog pokreta. Konstatirano je da se početni razvoj industrije, saobraćaja i drugih privrednih grana nije bio praćen odgovarajućim zakonodavstvom za zaštitu radnika, pa je njihov položaj zavisio od poslodavaca, koji su određivali dužinu radnog vremena, visinu nadnice i druge radne uvjete. Nepovoljan ekonomski i društveni položaj radništva u Bosni i Hercegovini bio je uslovljen nedovoljnom brigom od strane države i poslodavaca za radnike, koji su eksploatacijom radne snage nastojali da ostvare visoke profite i kompenziraju sve rizike i poteškoće.<sup>11</sup> Zaoštrevanje suprotnosti i širenje socijalističkih ideja u posljednjoj deceniji XIX stoljeća su na površinu izbacili osnovne radničke zahtjeve - za kraće radno vrijeme, veće nadnice i bolje radne uvjete, koji su bili praćeni prvim radničkim štrajkovima. Formiraju se i prva radnička udruženja - željezničara (1898) i grafičkih radnika (1903). Proces šireg strukovnog organiziranja radnika u Bosni i Hercegovini počeo je intenzivnije u proljeće i ljeto 1905. godine, kada su radnički odbori izabrani da vode pregovore sa poslodavcima i predstavnicima vlasti uspjeli da sklope kolektivne radne ugovore i istaknu zahtjeve za pravo sastajanja i udruživanja. Skupštinom radnika svih struka, 27. avgusta 1905. godine udareni su temelji organiziranom socijalističkom radničkom pokretu u Bosni i Hercegovini.<sup>12</sup>

U drugom poglavlju pod naslovom *Rana faza sindikalnog pokreta i pripreme za osnivanje Socijaldemokratske stranke Bosne i Hercegovine (1906-1909)* u središtu

<sup>9</sup> Ibidem, 15-80.

<sup>10</sup> Ibidem, 15-23.

<sup>11</sup> Ibidem, 24-27.

<sup>12</sup> Ibidem, 28-30.

razmatranja nalazilo se osnivanje Socijaldemokratske stranke Bosne i Hercegovine, uspon i osnovne tekovine sindikalnog pokreta, idejno-politička stanovišta i djelatnost Socijaldemokratske stranke Bosne i Hercegovine, te njen odnos sa drugim socijalističkim pokretima i organizacijama. Konstatuje se da je značajnu karakteristiku ukupnog društvenog i političkog razvoja u Bosni i Hercegovini u prvoj deceniji XX stoljeća predstavljala činjenica da se istovremeno politički organiziraju nacionalni pokreti i socijalistički radnički pokret internacionalističkog usmjerenja. Pod utjecajem ekonomskih i političkih kriza radnička klasa Bosne i Hercegovine suočila se sa stalnim porastom cijena što nije bilo praćeno odgovarajućim porastom plaća. Da bi se to stanje popravilo držane su javne skupštine i demonstracije, vlastima i poslodavcima su upućivani pismeni dopisi i rezolucije sa ekonomsko-socijalnim zahtjevima za veće nadnice, kraće radno vrijeme, uvođenje potpunijeg radnog zakonodavstva i socijalnog osiguranja, priznavanja radničkih organizacija i njihovih predstavnika, te kolektivizaciju radnog ugovora.<sup>13</sup> Ukazano je na činjenicu da do osnivanja Socijaldemokratske stranke Bosne i Hercegovine radnička klasa nije imala svoju samostalnu političku organizaciju. Najvažniji zadatak državnog aparata je bio u tome da se socijalistički radnički pokret kreće u zakonskim okvirima i tako nacionalno-političke pokrete pod vođstvom građanskih i njima bliskih krugova drže pod kontrolom. Austrougarska vlast u Bosni i Hercegovini ostvarujući svoju funkciju čuvara javnog reda i mira pojavila se u ulozi posrednika između radnika i poslodavaca. Slojevit i specifična socijalna struktura glavnih nosilaca srpske, hrvatske i muslimanske politike utjecala je na različite stavove prema radničkoj klasi i njenim socijalno-ekonomskim zahtjevima. Ukazano je na činjenicu da se uporedo sa pojavom radničkog pokreta javila tendencija podvajanja radnika. Nacionalni pokrete i njihove vodeće građanske grupacije karakterisala je izražena antisocijalistička orijentacija.<sup>14</sup>

U trećem poglavlju pod nazivom *Širenje i dostignuća socijalističkog radničkog pokreta u Bosni i Hercegovini (1909-1914)* u središtu razmatranja su formiranje Socijaldemokratske stranke, uspon i osnovne tekovine sindikalnog pokreta, idejno-politička stanovišta i djelatnost Socijaldemokratske stranke, te njeni odnosi sa drugim socijalističkim pokretima i organizacijama. Konstatovano je da su u političkom dijelu Programa Socijaldemokratske stranke istaknuti principi na kojima će biti izgrađeno novo društvo: opće, jednako, neposredno i tajno pravo glasa za sve izbore, ravnopravnost svih naroda koji žive u zemlji, uvođenje narodne odbrane umjesto stajaće vojske; pravo udruživanja i sastajanja, sloboda štampe i izražavanja misli, proglašavanje vjere za privatnu stvar i odvajanje vjerskih institucija od države, obavezno i besplatno pohađanje javnih škola, te "ukidanje svih feudalnih ostataka". U dijelu programa o ekonomsko-socijalnim zahtjevima istaknuto je zaštitno radničko

<sup>13</sup> Ibidem, 31-33.

<sup>14</sup> Ibidem, 36-40.

zakonodavstvo te uvođenje potpunog nadzora u oblasti industrije i zanatstva u kojem će učestvovati i radnički predstavnici.<sup>15</sup> Položaj radničke klase pred Prvi svjetski rat je bio znatno povoljniji nego u prethodnom razdoblju, čemu je u znatnoj mjeri doprinio i razvoj socijalističkog radničkog pokreta, čije su organizacije vodile uspješnu borbu za poboljšanje uvjeta života i rada radnika, posebno za veće nadnice, kraće radno vrijeme, uvođenje radničkog zaštitnog zakonodavstva i povećanje ukupne socijalne sigurnosti radništva. Osim borbe za demokratski ustav i sabor zasnovan na općem pravu glasa, među političkim zahtjevima Socijaldemokratske stranke nalazila su se i druga pitanja vezana za politička prava građana.<sup>16</sup>

Četvrto poglavlje pod naslovom *Tendencija podvajanja radnika. Kriza, ponovno oživljavanje i revolucionarno usmjeravanje socijalističkog radničkog pokreta u Bosni i Hercegovini* predstavlja sadržajnu cjelinu u kojoj se promatraju društveni odnosi u zemlji u ratnim uvjetima, kao i procesi koji su 1919. godine doveli do ujedinjenja i stvaranja jedinstvene radničke partije. Izbijanjem Prvog svjetskog rata, radničke organizacije u Bosni i Hercegovini nisu bile zabranjene ali su novonastale okolnosti onemogućile njihov dalji rad. Zavođenjem iznimnih mjera i mobilizacijom većine organiziranih radnika i njihovog rukovodstva, prekinut je svaki dalji politički rad. Tek od 1917. godine, pod utjecajem vojnih i političkih zbivanja došlo je do oživljavanja političkog života u Monarhiji. Proglašenjem Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca stvoreni su uvjeti za ujedinjenje radničkih pokreta koji su do tada djelovali unutar Monarhije. Ipak, treba ukazati na činjenicu da je ovdje proces ujedinjenja prikazan jednostrano. Nedostaje spoljni faktor koji je imao presudnu ulogu u tom procesu, a sama monografija nosi obilježje vremena u kojem nastaje.

Njen cilj i zadatak - da svojim naučnim i dokumentarističkim ostvarenjima posluži kao solidna podloga i podstrek za dalja sveobuhvatnija i produbljenija naučna istraživanja – zbog toka dešavanja su prvo marginalizirani, a zatim su u potpunosti izbrisani. U budućim istraživanjima ova monografija će ipak predstavljati nezaobilazno štivo, iako nosi snažno obilježje ideološke naravi.

U opkoljenom Sarajevu 1993. godine kao vid duhovnog i intelektualnog otpora grupe historičara pristupilo se izradi sinteze historije Bosne i Hercegovine, koja je rezultirala knjigom *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*. Knjiga je rezultat vremena u kojem je nastala, sa namjerom da se prezentiraju najvažniji historijski procesi i prelomni događaji iz historije Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata.<sup>17</sup>

U poglavlju pod naslovom *Bosna i Hercegovina u vrijeme austrougarske vladavine 1878-1918. godine*, prof. dr. Iljas Hadžibegović je bio autor nekoliko tekstova.

<sup>15</sup> Ibidem, 42-44.

<sup>16</sup> Ibidem, 49-54.

<sup>17</sup> *Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, ŠVK OS R BiH, Sarajevo 1994; Drugo dopunjeno izdanje Bosanski kulturni centar, Sarajevo 1998.

U tekstu pod naslovom *Struktura bosanskohercegovačkog stanovništva 1878-1918. godine* ukazano je na socijalnu strukturu koja je doživjela promjene pod utjecajem razvoja industrije, prodora robnonovčanih odnosa na selo i migracija.<sup>18</sup> Zatim se razmatra nova privredna aktivnost i nastanak radništva, te donošenje Vojnog zakona 1881. godine i izbijanje Hercegovačkog ustanka 1882, koji su imali značajan utjecaj na organizaciju vlasti u zemlji.<sup>19</sup> Prikazana je uloga austrougarske vojske u ekonomskom i društvenom životu Bosne i Hercegovine, izgradnja bosanskohercegovačkih jedinica u okviru austrougarske armije te nacionalno-politički kurs okupacione uprave.<sup>20</sup> Pažnja je posvećena pismenosti i školstvu i kulturno-prosvjetnim društvima koji su predstavljali matice nacionalnih pokreta u BiH.<sup>21</sup> U tekstu pod naslovom *Bosna i Hercegovina u Prvom svjetskom ratu 1914 - 1918. godine i njen ulazak u zajedničku jugoslavensku državu*, Kraljeviniu SHS, ukazano je na utjecaj ratnih zbivanja na prilike u zemlji, te je data ekonomska i demografska slika Bosne i Hercegovine na završetku rata, 1918. godine.<sup>22</sup> Rad prof. dr. Iljasa Hadžibegovića na projektu DC XIII *Privreda i društvo BiH u Prvom svjetskom ratu 1914-1918.* omogućio je da se u ovoj sintezi prezentiraju brojne, do tada nepoznate činjenice.

Od ljeta 1994. godine prof. dr. Iljas Hadžibegović je u Beču godinu dana prikupljao i obrađivao materijal, radeći kao saradnik i autor na projektu Austrijskog ministarstva za nauku, saobraćaj i umjetnosti pod naslovom *Die ethnische und konfessionelle Struktur Bosnien und Herzegovina 1850-1918.*<sup>23</sup> Projekat je vodio prof. dr. Horst Haselsteiner, a u njemu su pored prof. Hadžibegovića učestvovali i dr. Waleria Heuberger i doc. dr. Alojzije Ivanišević. Na ukupno 120 strana teksta i priloga prof. dr. Iljas Hadžibegović je sumirao glavne rezultate ovog značajnog perioda bosanskohercegovačke prošlosti. Pored uvodnog dijela u kojem su date glavni tokovi ekonomskih i političkih prilika u posljednjim decenijama osmanske uprave u Bosni i Hercegovini, u glavnom dijelu rada koji se odnosi na period austrougarske uprave 1878-1918. godine, date su strukture stanovništva Bosne i Hercegovine te prikaz njenog političkog razvoja u periodu od 1878. do 1918. godine.

<sup>18</sup> Ibidem, 223-226

<sup>19</sup> Ibidem, 227- 242

<sup>20</sup> Ibidem, 242-251.

<sup>21</sup> Ibidem, 256-265.

<sup>22</sup> Ibidem, 285-288.

<sup>23</sup> Horst Haselsteiner, *Die ethnische und konfessionelle Struktur Bosnien und Herzegovina 1850-1918*, Wien 1997. Rukopis projekta se nalazi u Nacionalnoj biblioteci u Beču.